

Bureauonderzoek Archeologie

Plangebied Putman IJsseldijk te
Westervoort, gemeente
Westervoort

Opdrachtgever

Putman Exploitatiemaatschappij b.v.
Dhr. mr. Ir. C.P.N. van Rijn
IJsseldijk 3-7
Postbus 27
6930 AA Westervoort

Projectnummer

9008029

Kenmerk

EKU/DIR/HAMA/9008029

Eindredactie/kwaliteitscontrole: paraaf

Drs. E. van der Kuijl

datum

24-8-2009

Project : Bureauonderzoek Plangebied IJsseldijk Westervoort
Kenmerk : EKU/DIR/HAMA/9008029

Colofon

Opdrachtgever: Putman Exploitatiemaatschappij b.v. te Westervoort

Project: Bureauonderzoek Plangebied Uitbreiding Putman Westervoort

Projectnummer: 9008029

Titel: Bureauonderzoek Archeologie Plangebied IJsseldijk te Westervoort, gemeente Westervoort

Datum: definitieve versie 1.2., 1 februari 2010

Redactie: drs. E. van der Kuijl – Hamaland Advies

Afbeelding voorzijde: Foto van het plangebied genomen richting het westen met rechts het talud van de IJsseldijk

INHOUD

1	Inleiding	4
1.1	Inleiding en onderzoekskader	4
1.2	Doel en vraagstelling van het bureauonderzoek	5
1.3	Werkwijze	6
1.4	Beleidskaders	6
1.5	Administratieve gegevens	7
2	Bureauonderzoek en verwachtingsmodel	8
2.1	Landschapsgenese	8
2.2	Historische ontwikkeling van Westervoort	10
2.3	Historische gegevens over het plangebied	10
2.4	Bekende archeologische waarden	11
2.5	Archeologisch verwachtingsmodel	11
3	Conclusie en aanbeveling	15
	Literatuur	17
	Bijlagen:	
	Bijlage 1: Plankaarten Ruimtelijke Visie Putman Terreinen IJsseldijk	
	Bijlage 2: Geologische perioden en lijst met gebruikte afkortingen	

1 Inleiding

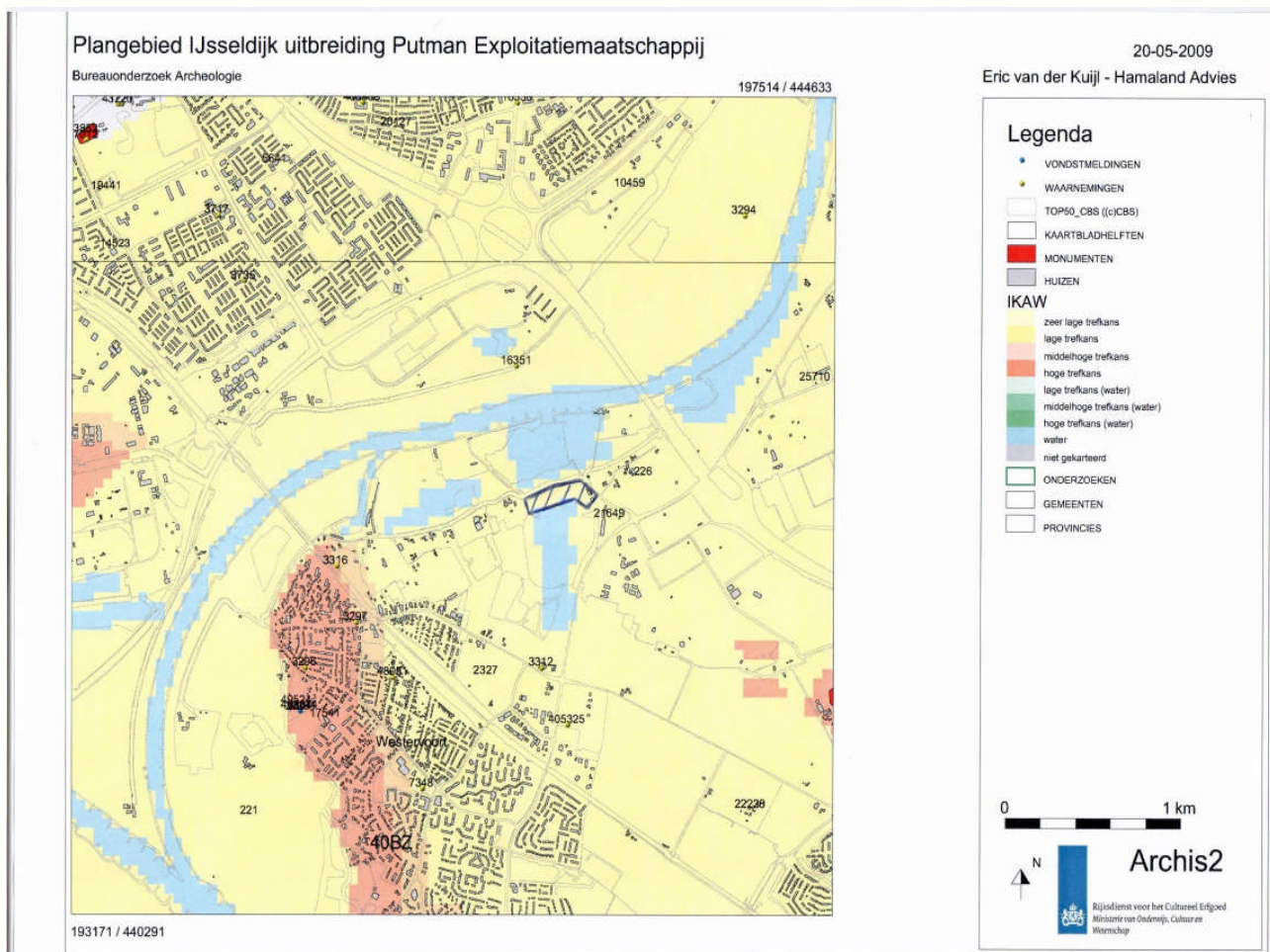
1.1 Inleiding en onderzoekskader

Hamaland Advies heeft in opdracht van Putman Exploitatiemaatschappij b.v. uit Westervoort een bureauonderzoek uitgevoerd voor het plangebied IJsseldijk 104 te Westervoort (zie bijlage 1). De aanleiding voor het onderzoek wordt gevormd door de voorgenomen uitbreiding van Putman Exploitatiemaatschappij b.v. te Westervoort in het plangebied. Het plangebied wordt aan de zuidkant begrensd door de voormalige stortplaats (nu afgedekt), aan de westkant door diverse bebouwing inclusief plassen, aan de noordkant door de IJsseldijk en aan de oostkant door de Driegaardenstraat. Op de hoek van de IJsseldijk en de Driegaardenstraat ligt een boerderijcomplex met stallen en een opslag (IJsseldijk 104) die bij het plangebied hoort. Het terrein tussen de gebouwen is verhard met straatklinkers. Het overige deel bestaat uit grasland. Het plangebied ligt aan de oostkant van de historische kern van Westervoort even ten zuiden van de IJssel en ten westen van Rijksweg A12 van Arnhem naar Oberhausen. Ten behoeve van nieuwbouw zal het terrein van west naar oost ingericht worden met een grondwal met beplanting, een verhoogd gronddepot als voorziening bij hoogwater, een parkeerterrein voor transportmiddelen, een opslag voor bouw- en sloopafval, een garage met kantoor en een materiaalopslag. De grondwerkzaamheden die zullen gaan plaatsvinden, kunnen verstorend zijn voor eventueel in de ondergrond aanwezige archeologische waarden. Daarom dient voorafgaand aan deze werkzaamheden archeologisch onderzoek uitgevoerd te worden. Het uitgevoerde onderzoek bestaat uit een KNA (Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, v. 3.1) conform bureauonderzoek. Een buitendijkse uitbreiding van het bestaande bedrijfsterrein in de vorm van een overslagterrein is niet betrokken in het archeologisch onderzoek. Voor de aanleg van het overslagterrein wordt een deel van de naast het bedrijventerrein gelegen kom gedempt en een deel geëgaliseerd en opgehoogd. De kom is door zandwinning ontstaan, waarbij eventuele archeologisch waardevolle vindplaatsen reeds ontgraven zijn.

Het bevoegd gezag, de gemeente Westervoort en diens adviseur, de gemeentelijk archeoloog van Arnhem, zullen de resultaten van het bureauonderzoek toetsen.

Afbeelding 1: Overzicht van het buitendijkse deel van de ontwikkeling van Putman met links op de achtergrond het bestaande bedrijventerrein van Putman en achter de bomenrij de geplande uitbreiding waarvoor een deel van het bestaande water wordt gedempt.

Afbeelding 2: Het plangebied op de IKAW/AMK aangegeven met de blauwe arcering. Tevens zijn de in Archis geregistreerde onderzoeks- en vondstmeldingen weergegeven.

1.2 Doel en vraagstelling van het bureauonderzoek

Het doel van het bureauonderzoek is het verkrijgen van inzicht in bekende en te verwachten archeologische waarden in en om het plangebied. Op basis van de verworven informatie wordt een archeologisch verwachtingsmodel voor de onderzoekslocatie opgesteld.

De volgende vragen zullen, indien mogelijk, beantwoord worden:

- Wat is de bodemopbouw en de vermoedelijke intactheid van het bodemprofiel binnen het plangebied?
- Kunnen er archeologische vindplaatsen in het onderzoeksgebied aanwezig zijn?

Het antwoord op deze vragen zal worden verwerkt in een archeologisch verwachtingsmodel voor het plangebied, waarbij aangegeven zal worden of een nader onderzoek door middel van karterende boringen nodig zal zijn of niet.

1.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek is uitgevoerd conform de eisen van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, 3.1) en bestaat uit de volgende onderdelen:

- 1 beschrijving van de huidige situatie en de toekomstige situatie (KNA LSO2);
- 2 beschrijving van de historische situatie en de landschappelijke ontwikkeling (KNA LSO3);
- 3 beschrijving van de bekende archeologische waarden (KNA LSO4);
- 4 het opstellen van een archeologisch verwachtingsmodel (KNA LSO5).

Om tot een gefundeerd archeologisch verwachtingsmodel te komen is voor het onderzoek relevant bronnenmateriaal geraadpleegd. Door informatie uit verschillende invalshoeken samen te voegen ontstaat de mogelijkheid dwarsverbanden te leggen tussen de diverse brontypen en aan de hand hiervan een geïntegreerd archeologisch verwachtingsmodel op te stellen. De gegevens voor het bureauonderzoek zijn ontleend aan:

- Archis, het geautomatiseerde archeologische informatiesysteem voor Nederland. Onderdelen hiervan vormen de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) en de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW);
- geomorfologisch, bodemkundig, topografisch en historisch kaartmateriaal;
- archeologische rapporten en publicaties;

1.4 Beleidskaders

Rijksbeleid

In de Monumentenwet (1988) is vastgelegd dat in het kader van een aanlegvergunning (art. 39), bouwvergunning (art. 40) of een vrijstellingsbesluit (art. 41) als bedoeld in de WRO art. 15, 17 en 19 van de aanvrager geëist kan worden dat hij een rapport overlegt waarin de archeologische waarde van het te verstoren terrein voldoende is vastgesteld. Met de herziening van de Monumentenwet 1988 (2007) en de invoering van de nieuwe WRO is de zorgplicht voor het bodemarchief wettelijk verankerd in de ruimtelijke ordening. Voor de toetsing van archeologische waarden is een archeologisch bestel ontwikkeld, waarmee de archeologische waarde van een terrein bepaald kan worden door middel van een getrapt systeem van onderzoek. In het kader van het vrijstellingsbesluit volstaat in eerste instantie een bureauonderzoek en - indien noodzakelijk - een inventariserend veldonderzoek (IVO-K).

Provinciaal Beleid

Het provinciaal beleid van Gelderland t.a.v. cultuurhistorie en archeologische monumentenzorg is vastgelegd in het Streekplan Gelderland 2005 en Belvoir 2 (cultuurhistorisch beleid 2005-2008). Belvoir 3 zal naar verwachting in 2009 gereedkomen. In de Uitvoeringsnota Archeologie 'Vanuit een inzichtelijk Verleden' zijn de beleidsvoornemens voor het provinciaal archeologiebeleid van de provincie Gelderland verwoord.

Gemeentelijk beleid

Op dit moment beschikt gemeente Westervoort (nog) niet over een eigen archeologiebeleid en een archeologische beleidsadvieskaart. De landelijke en provinciale richtlijnen zijn daarom leidend voor het opstellen en toetsen van het onderzoek. De gemeentelijk archeoloog van Arnhem (drs. M. Defilet) is betrokken bij de advisering van gemeente Westervoort.

1.5 Administratieve gegevens

Provincie: Gelderland
Plaats: Westervoort
Gemeente: Westervoort
Toponiem: IJsseldijk 104
Kaartblad: 40 BZ

Huidig grondgebruik: Weidegebied (westzijde) en boerderij (oostzijde)
Toekomstig grondgebruik: Diverse voorzieningen t.b.v. opslag en afvalverwerking en kantoorfunctie voor Putman Exploitatiemaatschappij b.v.
Omvang van de ontwikkeling: 30.000 m² (3 ha)
Bodemtype: Rivierklei
Geomorfologie: Poldervaaggronden
Periode: Prehistorie t/m Nieuwe Tijd

Het plangebied wordt omsloten door de volgende vier hoekcoördinaten:

- Zuidwest: 195.777 / 442.411
- Noordwest: 195.758 / 442.497
- Noordoost: 196.056 / 442.613
- Zuidoost: 196.210 / 442.488 (rechtsonder) en 196.157 / 442.435 (linksonder)

Op 30 januari 2010 zijn de definitieve inrichtingsschetsen voor het plangebied aangeleverd. Op verzoek van Putman Exploitatiemaatschappij en Projectburo Ede zijn de nieuwe schetsen opgenomen in bijlage 1 van het bureauonderzoek Archeologie.

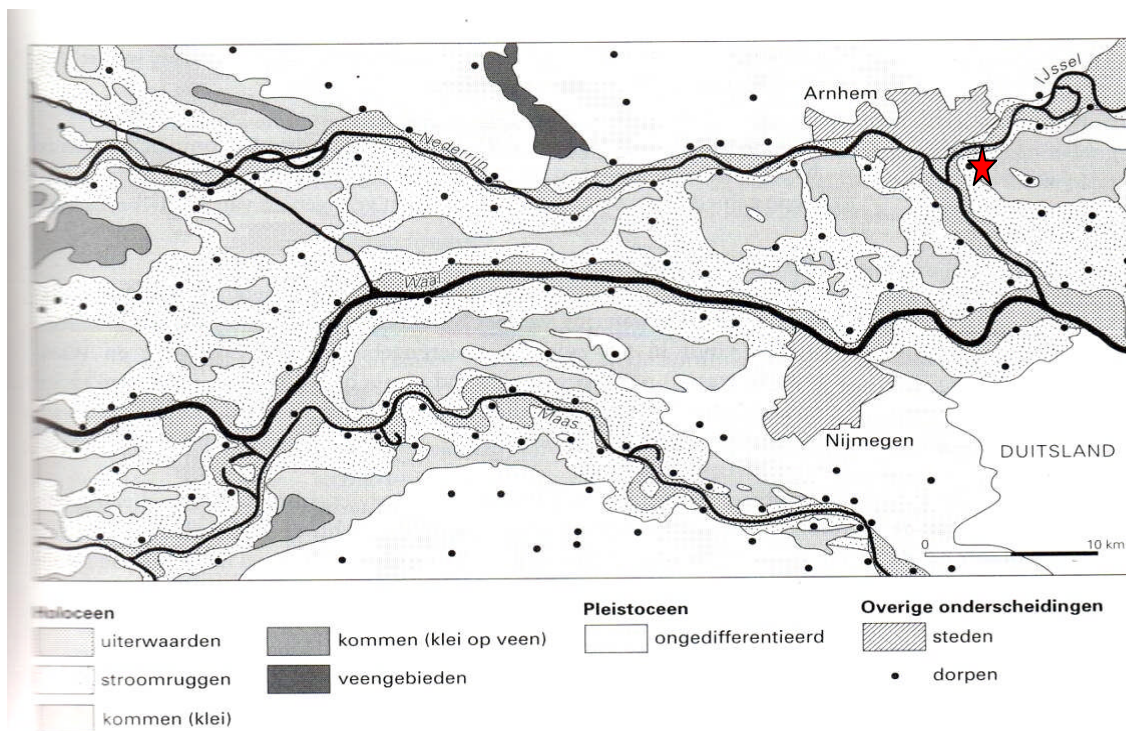
2 Bureauonderzoek en verwachtingsmodel

2.1 Landschapsgenese

De onderzoekslocatie ligt in het Gelderse rivierengebied aan de zuidoever van de IJssel langs de IJsseldijk bij Westervoort. De archeologische trefkans in het rivierengebied hangt in hoge mate samen met de geologische opbouw van dit gebied, omdat de bewoning voor de bedijkingen in de Late Middeleeuwen zich concentreerde op de relatief hooggelegen en daardoor droge delen.

Gedurende het Allerød-interstadiaal hadden de Rijn en de IJssel in Nederland een meanderend patroon: er trad differentiatie op in beddingafzettingen (zand en grind) en komafzettingen (kei en leem). De rivierklei uit deze tijd wordt gerekend tot de Afzettingen van Wychen (Formatie van Kreftenheye). De afzettingen kunnen onderverdeeld worden in stroomgordelafzettingen (bestaande uit zand en zavel) en komafzettingen (zwarte klei, soms met veenlagen). Daarnaast worden crevasse-afzettingen (bestaande uit zand, zavel en klei) en dijkdoorbraakafzettingen (zand of zandige klei, vaak met een bijmenging van grind) onderscheiden (Berendsen, 1997, 91). Gedurende het Holoceen bepaalden zich steeds verleggende meanderende rivieren de ontwikkeling van dit gebied. Door deze meandergordelverleggingen of avulsies ontstond in het rivierengebied een netwerk van verlaten meandergordels die deels ook overdekt zijn door jongere sedimenten. De afzettingen van deze rivieren behoren tot de Formatie van Echteld.

Binnen de Formatie van Echteld worden, op grond van de wijze van afzetting en lithologische karakteristieken, een aantal litho-genetische eenheden onderscheiden. De belangrijkste lithogenetische eenheden zijn geulafzettingen, oeverafzettingen en komafzettingen. Deze afzettingen worden vaak met veen afgewisseld, dat tot de Formatie van Nieuwkoop wordt gerekend (De Mulder et al. 2003, Berendsen 2004, Berendsen 2005). Doordat de grofste oeverafzettingen het dichtst langs de rivier worden afgezet, ontstaan langs de rivier relatief hooggelegen oeverwallen. Wanneer een stroomgeul verlaten wordt, klinken de grove geulafzettingen en de daar boven gelegen oeverafzettingen minder in dan de omliggende fijne afzettingen. Hierdoor wordt het hoogteverschil tussen de meandergordel en de omliggende komgebieden versterkt en vormen de meandergordels geschikte bewoningsplaatsen in het rivierengebied. Stroomgordels hebben dan ook een hoge archeologische trefkans, terwijl de komafzettingen een lage trefkans hebben. Oeverafzettingen op de overgang van stroomgordels naar de komgebieden hebben een middelhoge trefkans. De onderzoekslocatie ligt in een komgebied (zie afb. 3). Door de lage ligging kan de bodem worden geclassificeerd als een poldervaaggrond. De bodemopbouw (Rn54 bc) wordt getypeerd als een niet kalkrijke zware kleilaag die tussen 40 tot 80 cm-mv begint en doorloopt tot dieper dan 120 cm-mv.

Afbeelding 3: Kaart met stroomruggen en kommen in het centrale rivierengebied (Berendsen, 1997; naar Stiboka, 1973). Het plangebied dat aangegeven is met een rode ster ligt in het komgebied ten zuidwesten van de IJssel en ten oosten van de Nederrijn en de kom van Westervoort.

Project : Bureauonderzoek Archeologie Plangebied IJsseldijk te Westervoort
Kenmerk : EKU/DIR/9008029

2.2 Historische ontwikkeling van Westervoort

Westervoort ligt aan de 'kop' van de IJssel, bij de splitsing van de Nederrijn en de IJssel. Het grondgebied van Westervoort beslaat een oppervlakte van 784 hectare, waarvan 322 hectare bestaat uit uiterwaarden. De oudste historische gegevens die een relatie hebben met Westervoort gaan terug tot de 8^e eeuw. In 726 verwierf Willibrord grond voor het bisdom Utrecht (kerk van St. Maarten) in Elst. In Elst vestigde hij op de fundamenten van een Romeinse tempel een christelijke kerk. Werenfried werd door Willibrord als kerkmeester van deze kerk aangesteld. Na het overlijden van Werenfried werd zijn lichaam naar toenmalig gebruik op een boot de rivier opgedreven. De legende wil dat het dode lichaam van Werenfried te Westervoort strandde.. Vermoed wordt dat Werenfried de stichter is van het kerkje of kapel in Westervoort, de latere Hervormde Werenfried kerk. Zeker weten doen we dit niet. Het graf van Werenfried was gedurende de Middeleeuwen een belangrijk bedevaartsoord. In de twaalfde eeuw wordt de kerk van Westervoort in tufsteen opgetrokken. Bij restauratiewerkzaamheden in 1957 werd de halfronde absis van de Romaanse kerk aangetroffen (Dalen, 1976). De huidige gotische pseudobasiliek dateert van rond 1475.

De oudste historische vermelding van de plaatsnaam 'Westervoort' dateert uit 1025. In 1025 kent keizer Koenraad II aan een zekere Werner een groot aantal bezittingen toe, die eertijds tot het graafschap Hamaland van Balderik hadden behoord. Onder deze goederen waren twee hoeven te Westervoort in de Lopenermark. Algemeen wordt aangenomen dat deze Werner identiek is met graaf Wencelo die omstreeks 1050 genoemd wordt als bezitter van een *'graafschap waarin Zevenaar gelegen was'*. In deze akte wordt Westervoort vreemd genoeg vermeld als een plaats *'gelegen in de landstreek Veluwe'*.

In de Late Middeleeuwen oefenden de heren van het geslacht Bergh – sinds 1486 als graven – in Westervoort hun heerlijke rechten uit. Zij regeerden als soevereinen, hadden de rechtspraak in handen en stelden een plaatselijk bestuur aan. De oudst bewaarde bevestiging van deze rechten dateert uit 1328 en betreft het polderstatuut voor de Liemers (Dalen, 1976). In Westervoort waren in de 13^e en 14^e eeuw de leengoederen van de familie Baar-Lathum overheersend. Het geslacht van Baar trad al in 1209 in de openbaarheid als gelijken van de Heren van Bergh en van Bronckhorst. Van oorsprong was dit geslacht afkomstig uit het kerspel Rheden. De heerschappij van Rheden-Baar waaronder die van Westervoort, was gelijk aan die van de Heren van Bergh, van Zutphen en gedeeltelijk ook van Gelre. Ze is ontstaan op de grondslag van een Utrechtse voogdij, als deel van de voogdij die graaf Balderik en zijn voorzaten over het bezit van Sint-Maarten hadden uitgeoefend. Tussen 1288 en 1328 heeft Frederik van Baar of één van zijn opvolgers zijn rechten over Westervoort op zijn beurt weer overgedragen aan het geslacht Bergh.

2.3 Historische gegevens over het plangebied

De IJsseldijk geldt als één van de oudste wegen in Westervoort. Ze ligt aan de zuidkant van de Gelderse IJssel. Omdat de oude aftakking van de IJssel bijna haaks op de Rijn stond, en daardoor ongunstig voor de stroom, verzandde de rivier gemakkelijk, hetgeen een belemmering was voor de scheepvaart. Tussen 1773 en 1775 werd daarom een deel van de dijk verlegd. Daarmee waren de problemen van laagwater en verzanding van de rivier echter nog niet verholpen. Daarom werd in 1771 in Malburgen door de Kleefsen, Geldersen en Hollanders alsnog besloten om de Pleij te doorgraven en een nieuw kanaal aan te leggen (Kemperman, 1984). De Gelderse landmeter Frederick Beyerinck ontwierp het IJsselkanaal en in 1773 volgde de aanbesteding. Hierdoor bleef de IJssel weer permanent watervoerend en daardoor goed te bevaren. De Heilweg, de Broekstraat, de Rijndijk en de IJsseldijk behoorden oorspronkelijk tot de categorie kleiwegen (Compen, 2003). Hun onderhoud kwam ten laste van de dijkstoel en dijkslagers (dijkbestuur en ingelanden).

Project : Bureauonderzoek Archeologie Plangebied IJsseldijk te Westervoort
Kenmerk : EKU/DIR/9008029

In het rechterlijk archief van Westervoort komen we al vroeg in de historie vermeldingen tegen van landbezit aan de IJsseldijk. Zo is er bijvoorbeeld een vermelding van het Arnhemse geslacht Veren die het geslacht De Smyts in 1552 opgevolgd hebben in het bezit van *“een hussinge ende hoffstad”* omtrent 2,5 morgen grond gelegen aan de IJsseldijk, *“mit die ene zyde aen Geessen van Waemelshoffstad genaamd die Thien Roeden, mitten Andre zyde aen Claes Veeren eigen erff”*. Een rijnlandse morgen is 600 vierkante roeden, omgerekend ongeveer 0,85 ha. De overdracht van deze gronden vindt plaats in 1544. In 1499 toen Goessen Smyt dit goed verwierf, wordt vermeld dat het binnen- en buitendijks lag. Het was het goed dat Johan van Bingerden in 1462 op zijn beurt weer van Jutte geërfd had. In 1433 was het goed *“de Goldtacker, twe morgenlants”* gelegen in het *“Ysselvelt”* - dat is het akkerland langs de IJsseldijk – *“myt den hoff, die daertoe hoirt”*.

Het gedeelte van de IJsseldijk tussen de Veerdam en de grens met Duiven nabij de Seingraaf geldt daarom als één van Westervoorts oudste woonkernen. In het verleden lagen hier meerdere hofsteden, waaronder Naderhuysen, Vehrenshofstede en Seingraaf. Verder Gimmershof, de Klinkenberg, de Dwarrick en twee hofsteden van de familie Weyers. Vanaf de bruggen gerekend was de eerste hofstede een havezathe genaamd De Pol. Deze havezate was oorspronkelijk van het adellijk geslacht Van Schlaun. De vroegste gegevens over deze hofstede dateren uit 1618, maar de havezathe is vermoedelijk al veel ouder. De havezate is in 1899 afgebroken bij de bouw van de spoor en verkeerbruggen over de IJssel tussen Westervoort en Arnhem en de aanleg van het nieuwe tracé tussen de Veerdam en de bruggen.

De volgende hofstede van west naar oost gezien, is Naederhuysen, eveneens een stichting van familie Van Schlaun. In 1767 kochten Bartimeus van Geer en Amalia Grootenhuis deze hoeve. Pachter was toen Jan van Brandenburg. In 1832 was eigenaar Hendrik ten Bosch, sinds 1933 de familie Baerends (Compen, 2003).

Op het tegenwoordige perceel IJsseldijk 90 lag in 1797 een hofstede van de familie Weyers. Albert Draayer erfde ze in dat jaar van zijn ouders. In 1832 hoorde de hofstede aan Albert Askamp. Op het perceel staat een woning van familie Bus.

Den Dwarrick – later den Dwerch genoemd - dateert uit 1567. In dat jaar kocht een pater van Bethanien (waarschijnlijk afkomstig van het klooster te Arnhem) dit goed voor vier jaar van Henrick en Katharina van Driell. Ze bleven het goed pachten. In 1569 verklaarden Derck en Johan van de Werdt borg te staan voor de pacht van Henrick en Katharina aan de pater. In 1832 was de hofstede in eigendom bij Hendrick van Essen. Sinds 1928 is het in eigendom van familie Reijers.

De laatste en meest oostelijk gelegen hofstede langs de IJsseldijk voor de brug en de grens met Duiven, was de Seingraaf. De naamgeving dateert uit de periode dat Egbert Hacco van Ruytenborch dit goed – voordien Caelkens Bouwing genoemd – rond 1583 overdroeg aan zijn broer Diederick. Na o.a. de geslachten Steenhouwer, Boghy en le Cavalier als eigenaar te hebben gekend, kwam de Seingraaf in 1804 in bezit van Willem Fendering (Compen, 2003). Het geheel wordt dan omschreven als: een huis, schuur, zandberg, tuin, hofland, bouwland, weiland binnen- en buitendijks. In 1832 is de hofstede van Jan Versteeg. Sinds 1928 is het goed in eigendom bij familie Rekswinkel.

Project : Bureauonderzoek Archeologie Plangebied IJsseldijk te Westervoort
Kenmerk : EKU/DIR/9008029

Ook in de Verpondingskohier van Westervoort uit 1649 (Rechterlijk Archief Westervoort, no. 62, fol 182 en 183, vo) komen de bezittingen aan de IJsseldijk aan de orde. In het totaal gaat het om 85 morgen land. De grootste bezittingen waren die van Herman Bernts, Steenhouwer te Arnhem en van jonker Slauw. De gronden bestaan in 1649 voornamelijk uit weilanden en bouwlanden. Aan de IJsseldijk worden in totaal 12 grondgebruikers met naam en toenaam genoemd, waarvan er vier hun hofstede met huis en toebehoren in eigen bezit hebben. De meeste waren op dat moment kleine bezittingen zoals een huis met hof, boomgaard en land.

Afbeelding 4 hieronder. Historische topografische kaart van de omgeving van Westervoort uit circa 1830. Links op de kaart bij het voetveer over de IJssel is de havezathe De Pol nog zichtbaar. De globale ligging van het plangebied is aangegeven met een rode ster. Aan de oostkant van het plangebied is bebouwing weergegeven. Mogelijk gaat het om de oude hofstede De Seingraaf of een opvolger.

Project : Bureauonderzoek Archeologie Plangebied IJsseldijk te Westervoort
Kenmerk : EKU/DIR/9008029

2.4 Archeologische waarden

In het plangebied heeft nog niet eerder archeologisch onderzoek plaatsgevonden. In de nabijheid van het plangebied heeft RAAP in mei 2000 een verkennend archeologisch veldonderzoek verricht. Dit onderzoek had als doel om in een vroeg stadium van de planvorming en -ontwikkeling kennis te vergaren over de archeologische waarde en verwachting van de locaties Roelofshoeve II, Seingraaf en Graafstaete. Ten noordwesten van Duiven ligt De Eng. Op de Eng vindt op dit moment nog steeds archeologisch onderzoek plaats in het kader van de uitbreidingen voor De Ploen, een nieuwe woonwijk bij Duiven. Tijdens het archeologisch onderzoek dat o.a. uitgevoerd is door ARC (2005), Becker & Van de Graaf (2008) en Synthegra Archeologie (2007) zijn bewoningsresten aangetroffen uit de periode van de Late Bronstijd tot en met de Nieuwe Tijd. De Eng ligt direct aan de zuidzijde van de locatie Graafstaete. Op Graafstaete is door RAAP een hoge archeologische verwachting toegekend aan het overdekte deel van een rivierduin dat op geologische kaarten wel is aangegeven, maar waarvan het overdekte deel niet als zodanig is weergegeven. De zone met een hoge archeologische verwachting is omgeven door zones met een middelmatige archeologische verwachtingswaarde. In tegenstelling tot de door RAAP onderzochte gebieden die relatief hoog liggen, ligt het plangebied langs de IJsseldijk in een komgebied met een lage archeologische verwachtingswaarde. Het plangebied ligt volgens de IKAW/AMK in een zone met een lage trefkans (zie afb. 1).

Uit de directe omgeving van het plangebied zijn geen vondstmeldingen of archeologische waarnemingen bekend. Havezathe De Pol op minder dan een kilometer ten westen van het plangebied is in 1899 verdwenen. Aangenomen wordt dat de resten ervan bij de toenmalige bouwwerkzaamheden opgeruimd zijn. Ten noordwesten van de onderzoekslocatie bevindt zich op meer dan een kilometer afstand de Schans Geldersoord. (monumentnr. 3854, CMA-nr. 40B-010). Dit schanscomplex uit de 16^e eeuw is een oud verdedigingswerk op de voormalige grens van Pruisen en Nederland. Het fort is in de 19^e eeuw afgegraven. In het slotenpatroon kan de ligging van de schans nog herkend worden. De ondergrondse resten van de schans liggen tegenwoordig onder een dijk.

Op meer dan een kilometer ten noordoosten van het plangebied bevindt zich nog een terrein van hoge archeologische waarde. Het betreft de Weteringse Wel / Wijde Wetering bij Nieuwgraaf (gemeente Duiven- monumentnr. 3849, CMA-nr. 40B-005). Het betreft een omwald terrein uit de Late Middeleeuwen. Het hoofdterrein en de wal zijn licht opgehoogd. In 1973 werd het terrein archeologisch onderzocht door middel van karterende boringen. Het aardwerk is ingepast in de huidige verkavelingsstructuur.

2.5 Archeologisch verwachtingsmodel

Voor de jonge rivierkleigronden ten zuiden van de IJssel bij Westervoort geldt een lage trefkans op archeologische waarden. Dit geldt met name voor archeologische vindplaatsen uit de Prehistorie tot en met de Romeinse Tijd, toen de bewoningscondities ongunstig waren (te nat) en bewoning plaatsvond op de hogere delen zoals de rivierduinen, de stroomgordels en de oeverwallen. Uit het bureauonderzoek blijkt dat de IJsseldijk in oorsprong vermoedelijk al in de 11e of 12e eeuw is aangelegd en daarmee als één van de oudste wegen van Westervoort geldt.

Project : Bureauonderzoek Archeologie Plangebied IJsseldijk te Westervoort
Kenmerk : EKU/DIR/9008029

De gronden langs de IJsseldijk zijn al in de Late Middeleeuwen ontgonnen en sindsdien in gebruik als bouwland en weidegebied, afhankelijk van hoogteligging en het feit of het land binnendijs- of buitendijs gelegen was. Hoewel op de bodemkaart aangegeven staat dat een deel van de gronden langs de IJsseldijk in het verleden afgeleid is en ook uit historische bronnen bekend is dat een deel van de kleigronden gebruikt zijn voor dakpanfabricage en de baksteenindustrie, kan niet met zekerheid vastgesteld worden of dat ook voor het plangebied geldt.

De huidige boerderij IJsseldijk 104 (zie afb. 5) aan de oostzijde van het plangebied ligt duidelijk op een verhoging, een soort woonterp. De boerderij die uit de jaren '20 of '30 van de vorige eeuw dateert, is vermoedelijk gebouwd op de restanten van een oudere voorganger(s). Mogelijk gaat het om de oude hofstede de Seingraaf – voorheen Caelkens Bouwing – waarvan de oorsprong minimaal teruggaat tot in de 15^e eeuw. De overige gronden in het plangebied, die in gebruik zijn als weidegebied liggen beduidend lager. De zuidkant tegen de voormalige stortplaats en de noordkant langs de dijk zijn 'recentelijk' opgehoogd¹. Het overige deel van het plangebied heeft daarom een lage trefkans op archeologische sporen en vondsten vanaf de Prehistorie tot en met de Nieuwe Tijd. Op grond hiervan bevelen wij aan om het oostelijke deel van het plangebied (rond de bestaande bebouwing) te inventariseren door middel van karterend booronderzoek.

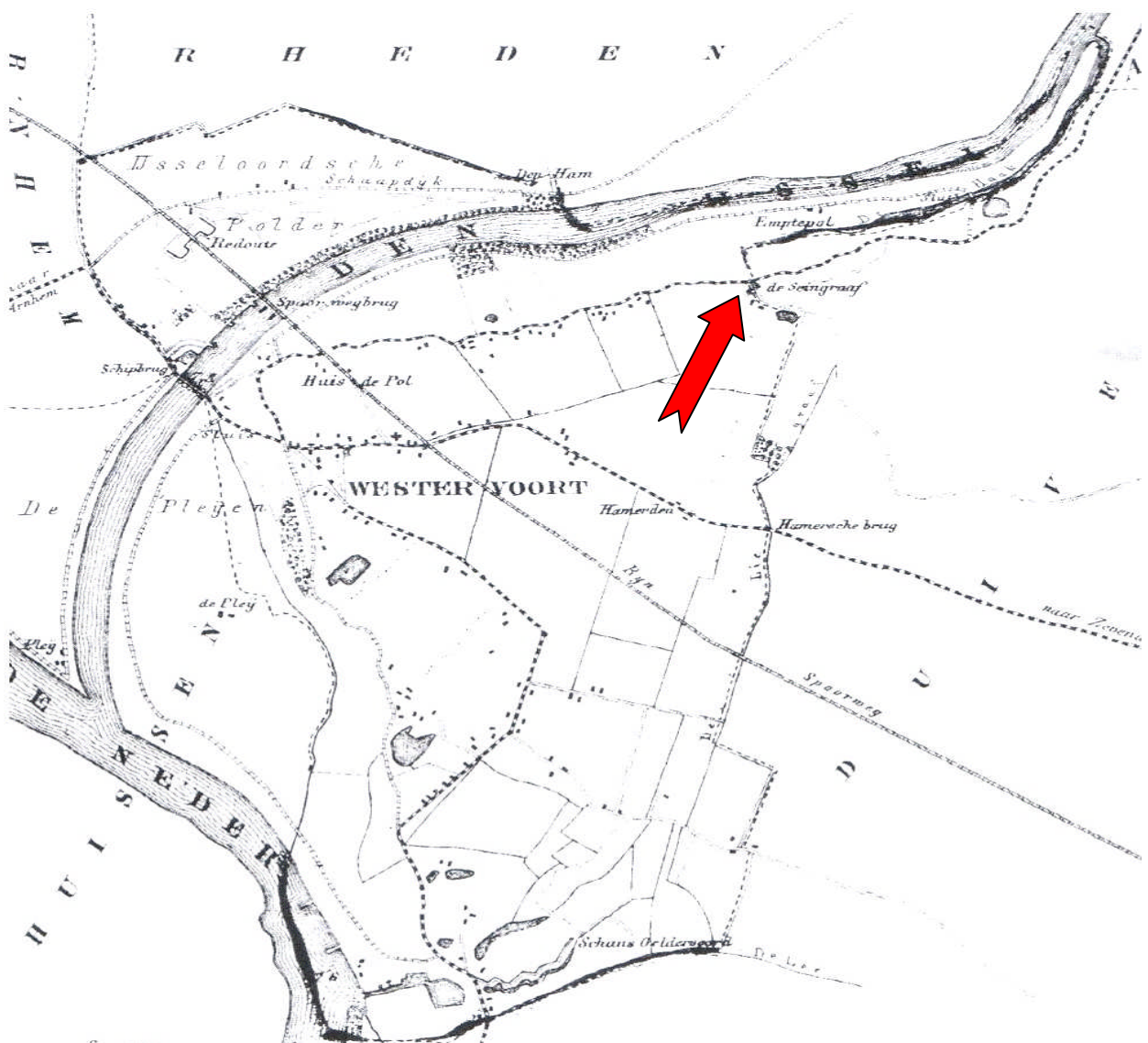

Afbeelding 5. Foto van het boerderijcomplex in de oosthoek van het plangebied. Duidelijk waarneembaar is dat de boerderij op een verhoging ligt. Op de voorgrond is het dijktaalud zichtbaar. De sloot in het midden vormt de begrenzing van het erf.

¹ Mondelinge mededeling van mr. Ir. C.P.N. van Rijn tijdens het bezoek aan het plangebied.
© Hamaland Advies, Ambachtsweg 9b, 7021 BT Zelhem

3 Conclusie en aanbeveling

Op grond van de bestudeerde bronnen kan geconcludeerd worden dat het plangebied in een zone ligt met een lage trefkans op archeologische resten uit de Prehistorie tot en met de Romeinse Tijd. Het plangebied maakt deel uit van een komgebied met jonge rivierkleiafzettingen. Met de bedijking van het gebied in de Late Middeleeuwen (vermoedelijk in de 11^e of 12^e eeuw) kwam een einde aan de sedimentatie van kleiafzettingen in het plangebied. Vanaf dat moment worden de gronden rond de IJsseldijk, zowel binnendijks als buitendijks, in gebruik genomen voor de landbouw en veeteelt. Vrijwel direct met de ontginningen zien we lintbebouwing verschijnen in de vorm van diverse hofsteden en een havezathe (De Pol). De huidige boerderij binnen het plangebied (IJsseldijk 104) is mogelijk de opvolger van hofstede De Seingraaf, voorheen Caelkens Bouwing. Wat hiervoor pleit is de verhoogde ligging op een woonterp in combinatie met historisch kaartmateriaal (afb. 6), waarop al bebouwing te zien is vanaf de 18^e eeuw. Daarmee heeft het oostelijke deel van het plangebied (het deel dat als 'woonterp' geïnterpreteerd kan worden) een middelhoge tot hoge trefkans op archeologische waarden (een hofstede) uit de Late Middeleeuwen tot en met de Nieuwe Tijd.

Afbeelding 6: Kaart van Westervoort uit 1865 (Kuyper, 1868) met daarop aangegeven de oorspronkelijke boerderij de Seingraaf bij de rode pijl.

Project : Bureauonderzoek Archeologie Plangebied IJsseldijk te Westervoort
Kenmerk : EKU/DIR/9008029

De aanbeveling luidt om in geval van planvorming en voorafgaand aan vergunningverlening voor bodemingrepen vroegtijdig archeologisch onderzoek in de vorm van een verkennend archeologisch veldonderzoek uit te voeren ter plaatse van de verhoging rond de bestaande bebouwing (IJsseldijk 104). De oudste bewoning wordt verwacht op de verhoging (mogelijke woonterp) waarop het boerderijcomplex uit de 20^e eeuw gevestigd is. Mogelijk dat in de ondergrond nog resten aanwezig zijn van de middeleeuwse hofstede de Seingraaf, voorheen Caelkens Bouwing.

Voor het overige deel van het plangebied (circa 2 ha) geldt een lage trefkans op archeologische waarden. Hier zouden enkele controleboringen kunnen volstaan, om te bepalen of het bodemprofiel nog intact is of dat er mogelijk sprake is geweest van kleiwinning. De omvang van de woonterp bedraagt circa 1 ha. Dientengevolge dienen minimaal 10 grondboringen te worden gezet. De boringen worden volgens een driehoeksgrid geplaatst rondom de bestaande bebouwing tot in de zool van de 'terp' (ongeroerde grond). De boorkernen worden handmatig versneden en onderzocht op de aanwezigheid van archeologische indicatoren zoals scherven aardewerk, botfragmenten, fosfaten en houtskoolresten. De boringen worden ingemeten ten opzicht van NAP.

Verder geldt voor eventuele toevalsvondsten die gedaan worden tijdens de planuitvoering een meldplicht bij het bevoegd gezag (gemeente Westervoort) zoals vastgelegd in artikel 53 van de Monumentenwet. De resultaten en aanbevelingen uit het bureauonderzoek dienen te worden getoetst en onderschreven door het bevoegd gezag, gemeente Westervoort en diens adviseur, de gemeentelijk archeoloog van Arnhem (drs. M. Defilet).

Project : Bureauonderzoek Archeologie Plangebied IJsseldijk te Westervoort
Kenmerk : EKV/DIR/9008029

Gebruikte literatuur

Aa, A.J. van der, 1839–1851. *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden, bijeen gebracht door A.J. van der Aa, onder medewerking van eenige Vaderlandsche Geleerden*. Gorinchem.

Bakker, H. de & J. Schelling, 1989. *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland; de hogere niveaus*. Wageningen.

Berendsen, H.J.A., 2005. *Landschappelijk Nederland. De fysisch-geografische regio's*. Assen

Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land*. Assen (Fysische geografie van Nederland).

Berendsen, H.J.A., E.L.J.H. Faessen, A.W. Hesselink & H. Kempen, 2001. *Zand in Banen; Zanddiepte-kaarten van het Gelders Rivierengebied met inbegrip van de uiterwaarden*. Arnhem.

Berendsen, H.J.A. & E. Stouthamer, 2001. *Palaeogeographic development of the Rhine-Meuse delta, The Netherlands*. Assen.

Bijl, B. en J.S. Krist, 2002. *Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek (IVO) te Duiven "de Ploen Oost"*. ARC rapportage. Groningen.

Bouwmeester, H.M.P., 2007. *Programma van Eisen Plangebied De Ploen Fase II, Duiven. Gemeente Duiven*. Synthesgra Archeologie Doetinchem.

Compen, P., 2003. *De straat waar ik woon... Verklarend Straatnamenboek van Westervoort*. Historische Kring Westervoort. Westervoort. p.19-21.

Dalen, A.G. van, 1976. *Westervoort in de vaart der Nederlandse historie*. Historische Kring Westervoort. Westervoort.

Geudeke, P.W., K. Zandvliet & L. Balk, 1990. *Grote Historische Atlas van Nederland 1:50.000, 3 Oost-Nederland 1830–1855*. Groningen

Graaf, W.S. de en C. Helmich, 2009. *Inventariserend Veldonderzoek, proefsleuven De Ploen fase II te Duiven. Gemeente Duiven*. Becker & Van de Graaf. Zevenaar.

Kemperman, H., 1984. *Over de IJssel bij Westervoort (veren, ponten, schipbruggen, noodbruggen, verkeersbruggen, spoorbruggen en een fietsbrug)*. Historische kring Westervoort.

Leest, A. van der, H. Stam & H. Wonink (red.), 2005. *Grote Historische topografische atlas ± 1905, Gelderland, schaal 1:25.000*. Tilburg.

Mulder, E.F.J. de et al., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen/Houten.

Mulder, J.R., 1985. De wordings- en bewoningsgeschiedenis van het oostelijk rivierengebied, in: *Tabula Batavorum*. Wageningen.

STIBOKA, 1975. *Bodemkaart van Nederland Blad 40 west Arnhem en blad 40 oost Arnhem 1: 50.000*. Arnhem.

Veldman, H.A.P. 2006 *Duiven de Eng, Graafstaete vindplaats 1. Een Aanvullende Archeologische Inventarisatie (AAI)*. RAAP Rapport 775. Weesp.

Vrijlandt, M.A., 1979; *De hervormde Werenfried-kerk te Westervoort*. Zutphen

Geraadpleegde websites: www.archis.nl; www.kich.nl; www.plaats.nl/westervoort/alles-over/geschiedenis ; www.watwaswaar.nl

Bijlagen

Bijlage 1: Ruimtelijke visie uitbreiding Putman

**Bijlage 2: Overzicht van geologische perioden en lijst met
gebruikte afkortingen**

A-horizont: Minne- (metuza) bovengrond. Indien er uitspoeling van materiaal optreedt, heet deze uitspoelingshorizont ook wel zandhorizont.

B-horizont: Klei- of kleiachtige bovengrond. Een horizont waaraan door inspoeling uit een hoger liggende horizon turf, izer of kalkbestanddelen zijn toegevoegd.

C-horizont: Een horizon die weinig of niet veranderd is door bodenvorming, de moederbodem. Men kan aannemen dat de bovengliggende, al dan niet door bodenvorming veranderde, horizonen uit soortgelijk materiaal zijn ontstaan.

Eendgrond: Gronden met een goed ontwikkelde, donkere, turfzone bovengrond. De donkere bovengrond verschilt duidelijk van kleur met de ondergrond. In de ondergrond heeft geen duidelijke profienvorming plaatsgevonden.

Eusdt: De bovenlaag van een bodem die is ontstaan door een jarenlang gebruik als bouwland. Een eusdt is bijvoorbeeld te vinden bij een eendgrond.

Gymta: Afgevoeren organisch materiaal dat bezinkt en bijdraagt tot de verworming.

Juttila: Grunten voor jufbeegraving (al dan niet in een sarcofaag van hout, lood of steen).

Intmatigraf: Intmatigraf.

vertikale jaren	14C y BP	Litho- stratigrafie	Chronostratigrafie	Vegetatie	Archeologische perioden	Cultuurnamen
• 1500 n Chr.	• 1000	Duitkante III	Subboreaal	Icoflos	Late Middenneolithicum	Kardynale
• 500		Duitkante II			Middenneolithicum	
• 0		Formale van Nieuwkoop			Middenneolithicum	
• 500		Duitkante I			Late Middenneolithicum	
• 1000			Subboreaal	Icoflos	Middenneolithicum	Zelfen
• 1500	• 3000	Duitkante 0			Late Middenneolithicum	
• 2000					Middenneolithicum	
• 2500	• 4000	Calais IV			Middenneolithicum	
• 3000		Calais III	Atlantikum		Middenneolithicum	Atlantikum
• 3500	• 5000				Middenneolithicum	
• 4000		Calais II			Middenneolithicum	
• 4500					Middenneolithicum	
• 5000	• 6000	Calais I	Atlantikum		Middenneolithicum	Atlantikum
• 5500					Middenneolithicum	
• 6000					Middenneolithicum	
• 7000	• 8000				Middenneolithicum	
• 8000			Atlantikum		Middenneolithicum	Atlantikum
• 9000	• 10000	Jungkond II			Middenneolithicum	
• 10000		Jungkond I			Middenneolithicum	
• 11000	• 12000	Quikend I			Middenneolithicum	
• 12000			Atlantikum		Middenneolithicum	Atlantikum
• 13000	• 14000	Heem deelsed (onduidelijk)			Middenneolithicum	
• 15000					Middenneolithicum	
• 16000	• 17000				Middenneolithicum	
• 18000			Atlantikum		Middenneolithicum	Atlantikum
• 19000	• 20000				Middenneolithicum	
• 20000					Middenneolithicum	
• 21000	• 22000				Middenneolithicum	
• 22000			Atlantikum		Middenneolithicum	Atlantikum
• 23000	• 24000				Middenneolithicum	
• 24000					Middenneolithicum	
• 25000	• 26000				Middenneolithicum	
• 26000			Atlantikum		Middenneolithicum	Atlantikum
• 27000	• 28000				Middenneolithicum	
• 28000					Middenneolithicum	
• 29000	• 30000				Middenneolithicum	

Bron: Es. W.A. van, H. Sarfatij en P.J. Woltering. 1988: Archeologie in Nederland, de rijkdom van het bodemarchief. Amsterdam / Amersfoort.